

УДК 316.346.32-053.6

Байдак Т.М., Болотова В.О.,  
Байдак Т.М., Болотова В.А.,  
Bajdak T.M., Bolotova V.O.

**СОЦІОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ПОЛІТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ  
СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ  
СОЦИОЛОГИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ПОЛИТИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ  
СТУДЕНЧЕСКОЙ МОЛОДЕЖИ  
SOCIOLOGICAL ANALYSIS OF POLITICAL CULTURE OF STUDENTS**

*Стаття присвячена визначенню специфіки політичної культури студентської молоді, політичних цінностей, притаманних студентам та мотивів їх політичної діяльності для розуміння особливостей майбутнього політичного життя українського суспільства та його політичної системи.*

*Статья посвящена определению специфики политической культуры студенческой молодежи, политических ценностей, присущих студентам и мотивов их политической деятельности для понимания особенностей будущего политической жизни украинского общества и его политической системы.*

*Article is devoted to the specifics of the political culture of students, students' political values and the motives of their political activities to understanding the future political life of Ukrainian society and its political system.*

*Ключові слова: політична система, політична культура, політичні цінності, мотиви політичної діяльності, студентство.*

*Ключевые слова: политическая система, политическая культура, политические ценности, мотивы политической деятельности, студенчество.*

*Key words: political system, political culture, political values, motives, political activities and students.*

Перманентна криза політичної системи українського суспільства, яка проявляється у владному дисбалансі в системі управління державою, постійними конфліктами між різноманітними соціальними групами та владою, боротьбою за владу між різними політико-економічними угрупованнями, які вже переходять від вербальних суперечок до фізичного насильства, потребує

стабілізації політичної системи України в демократичному напрямку. Якість функціонування політичної системи багато в чому залежить від рівня розвитку політичної культури громадян, яка є однією з найважливіших елементів цієї системи суспільства та включає в себе певну сукупність норм і цінностей, за допомогою яких людина реалізує свій соціально - політичний статус: виробляє систему політичних потреб, формує політичні орієнтири і політичну поведінку в цілому [3]. За допомогою політичної культури відбувається адаптація людей у політичному просторі, з'являється можливість виконувати у ньому специфічні функції соціальної взаємодії, політичної участі та управління. Зразки та моделі поведінки, які несе у собі політична культура, впливають на цілісність та стійкість суспільства в цілому та кожної людини окремо.

Особливе значення має політична культура молоді, вивчення якої дозволяє визначити особливості політичного життя суспільства з точки зору цієї верстви населення, від якої багато в чому залежить функціонування політичної системи в майбутньому. Особливу цікавість представляє дослідження стану політичної культури українського студентства, оскільки останнє є джерелом для національної політичної еліти (або теоретично має бути). Визначення особливостей політичної культури сучасної студентської молоді також дозволяє розкрити її роль в розвитку політичних процесів та їх спрямованості, передбачити сприйняття і оцінку пропонованих політичних рішень з боку молоді.

Дослідження феномену політичної культури почалися ще у середині ХХ сторіччя, цим питанням займалися американські вчені Г. Алмонд, С. Верба, С. Ліпсет, К. Гирц та ін. Різноманітним проявам політичної культури були присвячені праці радянських вчених Е.Я. Баталова, Т. Н. Бурлацького, Г.В. Осипова, Ж.Т. Тощенко та ін. В Україні політична культура стала об'єктом дослідження переважно у дев'яностих роках у зв'язку зі становленням нової політичної системи. Її вивчали Є. Головаха, Н. Паніна, Ю. Пахомова, М. Чурилова, І. Булова. Основу досліджень проблем молоді, зокрема її політичної культури, складають роботи А.В. Дмитрієва, С.Н. Іконнікової, Ю.С.

Колеснікова, В.Т. Лисовського, Б.Г. Рубіна, М.Н. Руткевича та ін. Аналіз літератури свідчить, що за останні роки в Україні був зібраний значний емпіричний матеріал та були окреслені основні підходи до комплексного вивчення політичної культури, але тема політичної культури молоді недостатньо розроблена в соціології, зокрема, існуюче протиріччя між найбільш поширеним типом політичної культури студентської молоді та офіційно задекларованою необхідністю розбудови демократії в нашій країні.

Тому метою даної роботи є визначення специфіки політичної культури студентської молоді, політичних цінностей, притаманних студентам та встановлення мотивів їх політичної діяльності для розуміння особливостей майбутнього політичного життя українського суспільства і її політичної системи.

Одними із перших, хто звернув увагу на проблему політичної культури були американські вчені Г.Алмонд та С.Верба. Політична культура в їх розумінні це специфічні політичні орієнтації - установки відносно політичної системи та її різних складових, які можуть домінувати в конкретному суспільстві: патріархальної, підданської та орієнтації на активну участь [1]. Ці три "чисті" типи орієнтації, у свою чергу, виступають основою трьох типів політичної культури - патріархальної, підданської і активістської культури (культури участі).

Патріархальна політична культура характеризується орієнтацією на локальні цінності (цінності клану, племені, роду) і може проявлятися у формі місцевого патріотизму, сімейності, корупції. Індивід в цій культурі малосприйнятливий до глобальної політичної культури, не виконує конкретних політичних ролей. Цей тип культури характерний для молодих незалежних держав, в яких політична культура є нашаруванням місцевої субкультури.

Підданська політична культура припускає пасивне і відсторонене ставлення індивіда до політичної системи. Він орієнтується на традиції, хоча є політично свідомим. Підкоряючись владі індивід чекає від неї різноманітних благ (соціальних виплат, гарантій тощо) і побоюється її диктату.

Активістська культура відрізняється політичною активністю і раціональністю. Громадяни прагнуть активно впливати на політичну владу, направляти її діяльність за допомогою законних засобів впливу - виборів, демонстрацій тощо. Проте вказані типи політичної культури не зустрічаються у чистому виді. На практиці вони співіснують і не витісняють один одного.

Політична культура - це, передусім, політичний досвід людства, соціальних спільностей, великих і малих соціальних груп, який був отриманий в ході історичного розвитку. Існуючий в певних формах цей досвід впливає на формування політичної свідомості людей і, кінцем кінцем, виражається в їх політичних орієнтаціях і установках, які, у свою чергу, визначають політичну поведінку людей. Основні структурні елементи політичної культури - політичний досвід, політична свідомість і політична поведінка [2].

Політичний досвід фіксує історію розвитку політичних стосунків у різних формах: історичних та політичних традиціях, звичаях, політичній ідеології, функціонуючій політичній системі з її інститутами, нормами, принципами, соціально-політичними зв'язками тощо.

Політична свідомість - це система політичних знань, цінностей та ідейно-політичних переконань людей, на основі яких виробляються найбільш стійкі і значимі політичні орієнтації і установки людей відносно політичної системи і їх місця в цій системі.

Політична поведінка - це практична взаємодія людини з політичним середовищем, що виражається в тій або іншій формі політичної участі. Вона обумовлена політичною свідомістю, з одного боку, і рівнем політичного розвитку суспільства в цілому з іншого боку. Політична поведінка людей проявляється в їх політичній діяльності і виявляє рівень їх політичної культури на практиці.

Високу політичну культуру відрізняють два основні критерії, які проявляються у політичній поведінці людей: залученість у політичну діяльність та позитивна активність. За допомогою участі у політичному процесі і

громадянин, і суспільство в цілому набувають нового політичного досвіду, який сприяє подальшому розвитку політичної культури.

На методику Г.Алмонда та С.Верба спиралося соціологічне дослідження «Політична культура студентства», яке було проведено кафедрою соціології та політології НТУ «ХПІ» у 2012 році. В дослідженні взяли участь 450 студентів вищів м. Харкова. Одним із завдань дослідження було визначення розповсюдження серед студентства цінностей, характерних для трьох типів політичної культури: патріархальної (патріотизм, стабільність та лад у державі, повага до закону усіма громадянами держави, соборність), підданської (дотримання прав та свобод громадян, допомога громадянам з боку держави, безпека громадян, згода у державі) і культури участі (зміни та інновації у державі, самостійність та свобода громадян, самовираження та самореалізація громадян, активне діяльне життя).

За даними дослідження, найбільш значимими для студентів є такі цінності як: дотримання прав і свобод громадян (83%), стабільність і лад у державі (68%), допомога громадянам з боку держави (64%). Трьома найменш значимими виявилися такі цінності як: активне діяльне життя (22%), зміна і інновації у державі (13%), соборність України (12%).

Результати дослідження виявили відсутність відмінностей у переліку трьох найбільш важливих політичних цінностей серед дівчат та хлопців, але кількість дівчат, яка віддала цим цінностям голоси, перевищує кількість хлопців. Так, для цінності «дотримання прав і свобод громадян» ця різниця складає 10%, для стабільності і ладі у державі - 6%, допомоги громадянам з боку держави - 23%. Таким цінностям як «патріотизм» та «соборність України» більшу кількість голосів віддали хлопці у порівнянні з дівчатами (13% та 8% відповідно).

Цікаво, що чим старше опитані, тим більше вони розділяють цінності, притаманні підданському типу культури (допомога громадянам з боку держави, безпека громадян) і тим менше цінності, що відносяться до культури участі (зміни та інновації у державі, активне діяльне життя).

Данні дослідження свідчать, що для студентів всіх напрямів підготовки (технічний, природничий, гуманітарний, економічний) найбільш значущими також є дотримання прав і свобод громадян, стабільність і лад у державі, допомога громадянам з боку держави. Але для студентів природничих спеціальностей більш значущими виявились дотримання прав і свобод громадян та стабільність і лад у державі, а допомога громадянам з боку держави є найважливішою для студентів економічних спеціальностей, де переважає контрактна форма навчання, та студенти не мають фінансовою підтримки з боку держави на період навчання у вищі. Також ця категорія студентів віддала найменшу кількість голосів за такі цінності як «патріотизм» (5%) і соборність України (9%).

Опитування показало, що тільки 43% студентів бере участь у політичному житті країни. Найчастіше їхня політична активність проявляється в участі у виборах (77%), далі з великим відривом йде участь у мітингах і демонстраціях (23%), передвиборчій кампанії (18%). Найменшою популярністю серед політичних заходів у студентів користується участь у пікетах, маршах протесту, страйках та зборах підписів під звертаннями (обидві позиції набрали по 3%).

Цікавим є розрив між студентами ВНЗ I-II та III-IV рівня акредитації за показником участі в передвиборчій кампанії - 30% для представників першої групи та 5% для другої. А у мітингах і демонстраціях навпаки, частіше беруть участь студенти ВНЗ III-IV рівня акредитації (30%) у порівнянні зі студентами ВНЗ I-II рівня акредитації (15%).

Якщо розглядати участь у політичних заходах в залежності від специфіки спеціальності опитаних, то можна побачити наступні відмінності. Студенти економічних спеціальностей не брали участі в жодному заході крім передвиборчій кампанії (25%) та, власне, виборів (88%).

Найактивнішими є студенти технічних спеціальностей, проте найпопулярнішими у них також залишається участь у передвиборчій кампанії та виборах. Студенти природничих спеціальностей, на відмінність від інших,

ніколи не брали участь у пікетах, маршах протесту, страйках, але були учасниками мітингів (33%) та контактували з політиками (33%). Тільки «гуманітарії» та «технарії» брали участь у діяльності політичних організацій або партій (11% та 9% відповідно), причому першокурсники це робили частіше ніж старшокурсники.

Серед чинників, які впливають на наміри студентів брати участь у політичних заходах, найбільш значущими виявились (оцінка проводилась за п'ятибальною шкалою): можливість приносити користь людям та суспільству (4,30); виробити необхідні для професійної діяльності вміння та навички (4,25); відстояти свої інтереси (4,25) та вести активне діяльне життя (4,23). Найменш значущими мотивами були: можливість впливання на зміни в політиці (3,58); на положення справ у державі (3,60); бути на виду, займати престижне положення (3,70).

Таким чином, дослідження показало, що політична культура студентської молоді являє собою певний вид змішаної культури, де домінують цінності підданської та патріархальної культури. Політична діяльність студентів носить конвенційний характер, тобто використовуються законні методи або форми вираження інтересів і впливу на владу, що відповідають загальноприйнятим нормам. Мотиви студентів щодо участі у політичній діяльності наступні: можливість приносити користь людям; сформувати необхідні для професійної діяльності вміння; відстоювати свої інтереси. Політична культура студентів більш характерна для суспільства колективістського типу з патерналістським характером відносин між державою та індивідом.

Таким чином, успіх інтеграції України в світовий порядок на позиціях найбільш розвинутих держав, для яких характерна розвинута політична культура участі, залежить не тільки від успішної та ефективної діяльності державних інституцій, а й від глибинних змін у політичній свідомості майбутньої еліти українського суспільства.

## Література:

1. Алмонд Г. Гражданская культура и стабильность демократии / Г. Алмонд, С. Верба // ПОЛИС. - 1992. - № 2. - С. 25-31.
2. Семке Н.Н. Политология / Н.Н. Семке. – Харьков: НТУ “ХПИ”, 2007. – 220 с.
3. Соловьев А. И. Политическая культура: Проблемное поле метатеории / А. И. Соловьев // Вестник Московского ун-та. - Серия 12. - 1995. - № 2. - С. 5-18; № 3. - С. 5-19.



